

Вербець В.В.

Соціальний моніторинг: проблеми діагностики та прогнозування

Існуючий дисбаланс соціально-економічної та культурно-творчої сфери молодшої держави детермінує необхідність аналізу явищ та процесів духовного відродження української нації.

Саме екстремальні соціально-політичні умови, коли кожен громадянин, незалежно від національної приналежності, вимушений зробити свій вибір, рішуче підпорядкувати в національній самосвідомості культурно-історичні, морально-етичні, психологічні компоненти ідейно-політичним. Проявом останніх, як свідчать результати соціологічних досліджень, проведених в Рівненській, Волинській та Тернопільській областях Інститутом соціальних досліджень Острозької Академії, стало масове усвідомлення різними групами населення (соціально-демографічними, національно-етнічними, соціально-психологічними тощо) себе як частини багатонаціональної української спільноти, а представниками кожної з них як громадянина єдиної незалежної самостійної України.

Поряд з цим, у дослідженні були визначені тенденції всезростаючого соціально-психологічного напруження окремих демографічних груп населення - пенсіонерів, безробітних, студентів, сільських жителів, молоді.

Найбільш динамічні зміни відбуваються серед молоді, основні серед них такі: зменшення питомої ваги інституціональних форм соціально-культурної творчості та розширення індивідуальних форм прилучення до духовних цінностей; виникнення спонтанних позаінституціональних способів культурно-творчої діяльності молоді; формування інших норм, правил, стереотипів у взаємодії споживача з культурним надбанням нації; різке прискорення процесів засвоєння духовної культури в цілому та надзвичайно короткий термін побутування цінностей серед юнаків та дівчат (руйнування традиційних духовних цінностей культури, зміна орієнтирів, відчуження особистості від

культурно-творчої діяльності); "поверхневе" прилучення особистості в інформаційні процеси; інтенсифікація психічної діяльності молоді (зростання психологічного напруження, нагромадження стресових ситуацій, відсутність дієвої системи зняття психічного дискомфорту особистості). Отже, виникає потреба серед різних груп населення міського та сільського регіону у знятті надмірного соціально-психологічного напруження за допомогою апробованих способів, форм та умов. З іншого боку, щоб діяти оперативно та ефективно, потрібне чітке знання інтересів, запитів та потреб різних стратифікаційних груп, необхідно знати чинники, які впливають на самопочуття особистості.

Створення соціального моніторингу, що означає проведення систематичних, глибоких та широкомасштабних соціологічних, соціально-економічних, педагогічних та соціально-психологічних досліджень настроїв, бажань та сподівань населення, особливо серед специфічних груп та умов (екстремальних умов, груп "ризик" тощо), дозволить визначити "больові" проблеми та прогнозувати процеси формування позитивного соціально-психологічного стану різних груп населення.

Соціальний моніторинг дозволить також проводити систематичну діагностику економічних, соціальних та психологічних проблем, які надто турбують молодь, як специфічну соціально-демографічну групу, створити карту напруженості самопочуття представників різних територій, конфесій, професійних та соціальних груп населення.

Система моніторингу, враховуючи складну кореляцію факторів, які впливають на соціальну ситуацію в нашому регіоні, дозволить значно оперативніше вводити корективи у виховний процес, прогнозувати умови для більш повної реалізації духовно-творчого потенціалу особистості.

На наш погляд, потенціал молодшої людини треба розглядати як ігнорований показник генетичних, фізіологічних, інтелектуальних, інформаційних, психологічних, соціальних та історичних (в цілому ментальних) характеристик.

Потенціал особистості часто-густо асоціюється з біоенергетичним характером діяльності. Тому процес реалізації потенціалу особи можна презентувати у такій послідовності: самопізнання своїх можливостей - самопізнання сили потенціалу - самопізнання себе як носія надбань цивілізації - самопізнання майбутнього України та свою роль і місце в процесах державотворення.

Важливою передумовою більш повнішої реалізації знань, вмінь та навичок молоді є чіткість, координація діяльності та певна ефективність системи соціальних інститутів, які створюють умови для здійснення соціалізації та адаптації до складних, неоднозначних процесів сьогодення.

Разом з тим існують значні труднощі процесу реалізації потенціалу молоді. До них можна віднести:

- зміна соціального статусу молоді людини у суспільстві;
- зміна ціннісних критеріїв життєдіяльності особи;
- падіння ефективності діяльності інститутів соціалізації (сім'ї, системи народної освіти, громадських організацій, дозвіллевих закладів тощо);
- відсутність належних умов самоздійснення молоді особи (труднощі навчання, спілкування, працевлаштування, створення сім'ї, організація дозвілля тощо).

Розглядаючи умови реалізації потенціалу особистості, потріб-но зазначити наступне: велика кількість публікацій з психології, педагогіки та соціології зосереджує свою увагу на домінуючій позиції економічних негараздів як чинників та бар'єрів у самоздійсненні особистості.

Але правомірний і інший підхід. Чи готова молода особа сприймати нові тенденції, трансформації, інновації? Чи готова вона проявити свій вибір, в повній мірі виявити свою волю, використати свою свободу?

Тобто, потрібно враховувати також певну психологічну готовність, відкритість, толерантність, наявність психологічних, комунікативних бар'єрів особистісного характеру.

Необхідно також мати на увазі характерні тенденції сьогодення. Адже серед молоді вже

реально існують інші виміри, оцінки, підходи. З'являються та поглиблюються відмінності в молодіжному середовищі - освітні критерії, матеріальні та духовні цінності, престижність професій, видів діяльності тощо. Тому молодь - не просто специфічна демографічна група, але й надто структурована за іншими нетрадиційними показниками та цінностями.

Варто знову наголосити на тому, що державні установи, які впроваджують елементи молодіжної політики, громадські інституції конче потребують наукового підґрунтя задля вирішення конкретних проблем у їх практичній площині, у відповіді на запитання, - як більш ефективно вирішити проблему виховання, саморозвитку, самовдосконалення, в цілому - реалізувати невичерпний молодіжний потенціал.

Сьогодні надзвичайно актуальною проблемою є отримання учнями професії та майбутнє працевлаштування. На жаль, у нашому місті та області відсутній прогноз потреб у фахівцях для окремих галузей з надійним працевлаштуванням випускників загальноосвітніх шкіл, вузів та інших навчальних закладів різного ступеня акредитації.

Нагальна необхідність сьогодні - тісна співпраця навчальних закладів, державних установ та організацій, промислових підприємств різної форми власності щодо задоволення потреб молоді в працевлаштуванні з належним соціальним захистом.

Також потребує оперативного вирішення проблема співпраці навчальних закладів та обласного центру зайнятості щодо узгодження прогнозних оцінок потреб у фахівцях і заміщення вільних робочих місць випускниками різних навчальних закладів міста, регіону тощо. Результати соціологічного дослідження свідчать, що учні в першу чергу покладають свої надії у вирішенні життєвих проблем:

- на власні знання, вміння та навички (69,8%);
- на батьків (50,3%);
- на друзів, приятелів (6,4%);
- на родичів (6,3%);
- на державу (5,4%).

Потрібно зазначити, що учні досить чітко зорієнтовані щодо конкретних соціальних інститутів та їхніх потенційних можливостей

створити необхідні умови для повнішої реалізації потенціалу особи.

Адже на державу як на конституційного гаранта прав громадянина налаштовані лише 5,4 відсотка респондентів. Певний прагматизм учнівської молоді орієнтує її на отримання в більш повному обсязі вмінь працювати на комп'ютері (30,8%), знання іноземної мови (30,2%), глибоких знань з точних наук (26,4%), вміння ремонтувати, майструвати (19,5%), мати добрі знання з мови, літератури (15,1%), здобути творчі навички та вміння (музика, спів, акторські здібності).

Цікаві судження були отримані в соціологічному дослідженні щодо певних характеристик майбутньої професії:

- висока оплата праці (69,1%),
- можливість реалізувати свої інтереси, нахили, здібності (41,4%),
- престиж професії (39,0%),
- сприятливі умови праці (36,6%),
- можливість працювати в перспективній та престижній галузі (26,0%),
- суспільна значимість праці (10,5%),
- творчий характер праці (9,7%), тощо.

У дослідженні ставилися завдання отримати соціальну інформацію щодо основних тенденцій та характерних рис динаміки молодіжного середовища, формування професійних навичок і вмінь тощо.

Адже процес отримання необхідних для майбутньої професії знань, вмінь і навичок складний, довготривалий та часто-густо неоднозначний, навіть інколи наповнений протиріччями й негараздами.

Тим більше цей процес потрібно розглядати в певній системі координат, часу, соціального простору, економічної та політичної ситуації, регіональних особливостей, демографічної політики в регіоні тощо.

Наводимо рейтинг професій, який визначили учні міста Рівного та області (10 шкіл у місті та 10 шкіл в області): юрист, економіст, кухар-кондитер, бармен, менеджер, бухгалтер, військовослужбовець, лікар, офіціант, секретар-діловод, кравчиня, фермер, маляр, електромонтер, токарь, слюсар, штукатур, машиніст крана, тракторист-машиніст.

Досить чіткою тенденцією можна вважати "економічний" характер молодіжної свідомості, її орієнтації щодо певних професій та рис майбутньої трудової діяльності.

Разом з тим експерти вважають, що влаштуватися в подальшому житті учням допоможуть: - батьки (40,8%), знайомі в престижних організаціях (32,5%), власні знання, вміння та навички (19,4%), отримана професійна освіта (2,7%), державні центри зайнятості (1,9%).

Зрозуміло, що менталітет українського народу складався впродовж століть, тому існує постійна тенденція надій на батьків, але наступні позиції досить красномовні та неоднозначні з погляду сучасності та відомого українського романтизму, навіть певної суперечливості буденного життя суспільства останніх років.

На жаль, в українському суспільстві складається ситуація недовіри до знань, до високого професіоналізму, компетентності фахівців, навіть заперечення необхідності знань для ефективного працевлаштування випускників шкіл, технікумів, вузів. Відбувається не тільки розпорошення фахівців, а навіть втрата набутого наукового та професійного потенціалу особистості.

Цілком природно, якщо нині не знайти способів, щоб допомогти молоді у набутті освіти, конкурентоспроможності професії, сприяти їй у працевлаштуванні, ми можемо вже в недалекому майбутньому отримати втрачене покоління, як свого часу це вже було в інших європейських країнах.

Суттєвим є формування усвідомлення свободи вибору свого шляху, максимального використання можливостей для власної самореалізації особистості. Адже тоталітарні системи тому й розвалюються, що нехтують творчим потенціалом особистості, у тому числі й тих, хто вступає в життя, маючи високі життєві установки та потенціал.

Справжня демократія суспільства обумовлюється приматом особистості, її саморозвитком, активною життєвою позицією "за власним покликом душі", а не за вимогами та амбіціями будь-кого.

Зробити це можна лише за умови збереження, формування та подальшого розвитку національного менталітету, піднесення духу

патріотизму, національної самосвідомості, впровадження системи соціального моніторингу в діяльність соціальних інститутів виховання.

Література:

1. Проблеми розвитку соціології на сучасному етапі. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - Київ, 1994. - С. 264.

2. Вивчення молоді на сучасному етапі: питання методології і методики. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - Київ, 1995. - С.84.

3. Проблеми реалізації духовно-творчого потенціалу молоді : пошуки. Перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. - Рівне, 1996. - 175 С.